

DOI: <https://www.doi.org/10.26565/2220-7929-2024-65-14>
УДК 330.8:316.324.7](049.32)

Володимир Куліков

доктор історичних наук, доцент

Український католицький університет

Вул. Іл. Свенціцького, 17, 79011, Львів, Україна

Email: v.kulikov@ucu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8759-0650>

Рецензія на книгу: Link, Stefan J. *Forging Global Fordism: Nazi Germany, Soviet Russia, and the Contest over the Industrial Order*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 2020. 328 pp.

У «Гартуванні глобального фордизму» Штефан Лінк досліджує, як фордизм вплинув на глобалізацію та індустріалізацію в нацистській Німеччині та СРСР у другій чверті ХХ ст. Використовуючи архівні матеріали, автор висвітлює технологічний обмін між країнами, вплив книги Генрі Форда «Мое життя та робота» й те, як ці країни адаптували фордизм для своїх модернізаційних проєктів. Лінк розглядає наслідки фордизму для післявоєнної економічної та індустріальної гегемонії США, наголошуючи на його внеску у становлення глобальної системи на основі індустріального капіталізму та масового виробництва.

Ключові слова: **фордизм, масове виробництво, модернізація, трансфер технологій.**

Як цитувати: Куліков, В. Рецензія на книгу: Link, Stefan J. *Forging Global Fordism: Nazi Germany, Soviet Russia, and the Contest over the Industrial Order*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 2020. 328 pp. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Історія»*, вип. 65, 2024, с. 296–301. DOI: <https://www.doi.org/10.26565/2220-7929-2024-65-14>

How to cite: Kulikov, V. Book Review: Link, Stefan J. *Forging Global Fordism: Nazi Germany, Soviet Russia, and the Contest over the Industrial Order*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 2020. 328 pp. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series History*, no. 65, 2024, pp. 296–301. DOI: <https://www.doi.org/10.26565/2220-7929-2024-65-14> (In Ukrainian)

© Куліков В., 2024

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Книжка «Гартування глобального фордизму» є результатом багаторічного вивчення промислових політик і стратегій у нацистській Німеччині та СРСР протягом другої чверті ХХ ст. Це політико-економічне дослідження представляє міжвоєнний період як вирішальний час для формування глобалізації, основаної на масовому індустріальному виробництві. Основним сюжетом книжки є поширення масового виробництва під час Великої депресії та пов'язаний з ним технологічний обмін між різними економічними та політичними режимами. Книжка фокусується на промисловій політиці, ролі держави, організації праці, трансфері знань і технологій, а також системних наслідках цього трансферу в Сполучених Штатах, Німеччині та Радянському Союзі. Для цього автор вивчив матеріали німецьких, італійських, російських, британських та американських архівів, а також залучив значний історіографічний матеріал. Лінк стверджує, що погляд на історію першої половини ХХ ст. через призму становлення масового виробництва сприяє розумінню глобальних політичних та соціальних трансформацій у Північній Америці та Європі.

Визначаючи поняття «фордизм» у вступному розділі, Лінк пропонує три інтерпретаційні підходи: 1) концепція Антоніо Грамші про примусову владу конвеєра, що поширюється на соціальне та політичне життя; 2) «американізація», або поширення американської модерності, за межами Сполучених Штатів; 3) масове виробництво, що ґрунтується на некваліфікованій робочій силі. Американізацію автор розуміє як споживчу економіку, основу на високих зарплатах і масовому виробництві. Далі Лінк досліджує, як нацистська Німеччина та СРСР адаптували фордизм до своїх цілей, а також визначає наслідки цієї адаптації для глобальної політико-економічної системи. Втілення фордизму в обох режимах мало великий вплив на глобальний промисловий ландшафт після Другої світової війни, що свідчить про довготривалий вплив фордівських ідей і методів.

Книга складається з п'яти розділів, кожен з яких розглядає різні грані промислової боротьби між нацистською Німеччиною та СРСР. У першому розділі «Популістські коріння масового виробництва»

автор запрошує читачів відвідати завод Форда у Рівер-Руж, Мічиган. Далі він знайомить читачів із німецькими й радянськими інженерами, які приїжджали в Детройт для вивчення досвіду масового промислового виробництва. Автор показує, як американські інженери передавали технології з Детройту до підприємств нацистської Німеччини й Радянського Союзу.

Другий розділ «Біблія модерної доби від Форда», аналізує вплив книги Генрі Форда «Моє життя та робота». Цей твір, що став бестселером уже в 1920-ті рр., пропонував програму соціальних та економічних реформ, оснований на «популізмі Середнього Заходу США». Автор стверджує, що програма знайшла прихильників як серед революційно налаштованих лівих, так і серед постліберальних правих. Спираючись на текст фوردівської книжки, Лінк пояснює принципи філософії Генрі Форда. Форд, відомий своїм антисемітизмом, намагався зберегти власну компанію вільною від впливу фінансистів Волл-стріт, що контрастувало з бізнесовою моделлю «Дженерал моторс». Форд був проти профспілок, бо вважав, що вони надто політизовані і знижують продуктивність робітників. Водночас у боротьбі з конкурентами за робочу силу він турбувався про робітників, застосовуючи власну систему.

У третьому розділі «Автомобільний гігант Радянського Союзу» висвітлено роль фордизму в історії масового виробництва автомобілів у СРСР під час першої п'ятирічки. В умовах припинення прямих західних інвестицій більшовицькі лідери змогли переконати Форда імпортувати технології до СРСР. Запуск конвеєрного виробництва на Горьківському автомобільному заводі (ГАЗ) відбувався із труднощами, але в січні 1932 р. підприємство почало функціонувати.

Четвертий розділ «Фордизм Нацистської Німеччини» описує співробітництво американських виробників автомобілів із німецькими промисловцями. «Форд» та «Дженерал моторс» активно співпрацювали з нацистами, попри публічне невдоволення в США. У 1938 р. Джеймс Муні, представник «Дженерал моторс», та Генрі Форд отримали Орден Заслуг німецького орла, що було символічним визнанням їхнього внеску у зміцнення промислової могутності Німеччини.

У п'ятому розділі «Війна заводів» детально вивчено використання фордизму радянським та нацистським режимами під час Другої світової війни. Обидва ці режими впроваджували автомобільне масове виробництво у 1930-х рр., що допомогло їм у роки Другої світової війни швидко налагодити масове виробництво військового обладнання. І Німеччина, і СРСР уважали успішне налагодження такого виробництва запорукою перемоги над супротивником. Під час Другої світової війни радянські машинобудівні підприємства, як-от Горьківський автомобільний завод, почали позбавлятися залежності від американських моделей і перейшли до самостійного розвитку та інновацій.

У висновках міститься переосмислення фордизму після Другої світової війни в контексті політичної та економічної гегемонії США. Автор особливо цікавиться американським впливом у Західній Німеччині та Радянському Союзі. У повоєнну добу США пропагували «політику продуктивності» — подолання конфліктів з робітниками через зростання добробуту на основі масового виробництва, — що спричинило зміну стратегії управління в компанії «Форд». Автомобільна галузь Західної Німеччини, зокрема компанія «Фольксваген», досягла успіху завдяки застосуванню принципів фордизму: масового виробництва, що дозволяло знижувати вартість продукції та при цьому збільшувати зарплати робітникам. Водночас Радянський Союз не зміг ефективно конкурувати з західним автопромом, проте йому належала значна частина внутрішнього ринку.

Книжка Штефана Лінка ставить під сумнів традиційну дихотомію між капіталістичними та соціалістичними режимами, пропонуючи іншу: ліберальне XIX та постліберальне (основане на технологіях масового виробництва) XX ст. Перехід символізує зміну орієнтирів суспільства, що відзначається відкиданням лібералізму індивідуалізму та економіки на принципах невтручання (*Laissez-faire*) XIX ст. Лінк відкриває нові горизонти в історії фордизму та його глобальному впливі, використовуючи порівняльний аналіз для кращого розуміння того, як різні політичні системи формували свої промисловості. Автор розкриває промислові стратегії цих режимів, ілюструючи

гнучкість фордизму, його здатність адаптуватися та його стійкий вплив на світову економіку. Це підкреслює значущість держави та політичних сил як ключових гравців поряд із бізнесом в економічних процесах ХХ ст. Книжка Лінка є значним внеском у наше розуміння міжвоєнної історії та вирішальної ролі інновацій Форда у формуванні післявоєнного порядку.

У контексті сучасної повномасштабної війни, яку розв'язала Російська Федерація проти України історія взаємин Генрі Форда з нацистськими та радянськими режимами дає важливий урок про корпоративну співучасть у злочинах проти людськості та воєнних злочинах. Форд з його винахідливістю, консервативними поглядами та антисемітизмом викликав симпатії серед нацистських лідерів Німеччини, які цінували його промисловий підхід і бачили в ньому користь для власних цілей. Більшовики також бачили у фордизмі можливість зменшити технологічне відставання від Заходу. Співпраця Форда з нацистськими та більшовицькими режимами допомогла прискорити розвиток автомобільної промисловості Німеччини та СРСР та їх переозброєння перед Другою світовою війною. Якби лідери та громадяни демократичних країн більш послідовно вимагали від Форда припинити підтримку злочинних режимів, ці останні, можливо, не були б такими рішучими у своїх планах зазіхань.

Volodymyr Kulikov

Doctor of Historical Sciences, Associate Professor

Ukrainian Catholic University

17 Svetsitsky Str., 79011, Lviv, Ukraine

Email: v.kulikov@ucu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8759-0650>

Book Review: Link, Stefan J. *Forging Global Fordism: Nazi Germany, Soviet Russia, and the Contest over the Industrial Order*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 2020. 328 pp.

In Forging Global Fordism, Stefan J. Link asks how Fordism influenced globalization and industrialization in Nazi Germany and the USSR in the second quarter of the 20th century. Using archival materials, the author sheds light on the technology exchange between these countries, the impact of Henry Ford's book My Life and Work, and the way the two regimes adapted Fordism for their modernizing projects. Link further examines the implications of Fordism for postwar US economic and industrial hegemony, emphasizing its contribution to the establishment of a global system based on industrial capitalism and mass production.

Keywords: Fordism, mass production, modernization, technology transfer.

Текст надійшов до редакції 01.03.2024.

The text was received by the editors 01.03.2024.

Текст затверджено до друку 29.04.2024.

The text is recommended for printing 29.04.2024.